

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/237279,Elzbieta-Strzeszewska-Akcja-Cokol-Butelki-z-benzyna-i-Feliks-Dzierzynski.html>

27.02.2026, 05:08

Elzbieta Strzeszewska: Akcja „Cokół”. Butelki z benzyną i Feliks Dzierżyński

Akcja o kryptonimie „Cokół” przeszła do historii jako jedno z najbardziej spektakularnych wystąpień antyrządowych zorganizowanych w trakcie stanu wojennego. O jej wyjątkowości świadczy również fakt, że przeprowadzili ją młodzi, kilkunastoletni w tym czasie, uczniowie warszawskich szkół średnich, należący do organizacji Konfederacja Młodzieży Polskiej „Piłsudczycy”.

[Archiwum IPN](#) [Konspiracja](#) [Młodzież](#)

10.02

Celem akcji „Cokół” był pomnik Feliksa Dzierżyńskiego, twórcy bolszewickiego aparatu terroru, stojący na placu jego imienia (dziś ponownie znanym jako Plac Bankowy) – niemal w centrum Warszawy. Pomnik, odsłonięty przez Bolesława Bieruta w 1951 r., był symbolem reżimu komunistycznego i ponurym przypomnieniem o dominacji Związku Sowieckiego w Polsce.

Posąg szybko stał się obiektem protestów skierowanych przeciwko rządowi komunistów. Już w 1957 r. studenci Politechniki Warszawskiej pomalowali ręce Dzierżyńskiego na czerwono w reakcji na zlikwidowanie tygodnika „Po prostu”. Inną, udaremioną niestety, próbę protestu podjął 17-letni Andrzej Fedorowicz, który 6 listopada 1971 r., w rocznicę rewolucji październikowej, zamierzał zmodyfikować napis „Feliks Dzierżyński to duma polskiego ruchu rewolucyjnego”, widniejący na cokole pomnika, zamieniając słowo „duma” na „kat”.

Nastoletni konspiratorzy

Akcja „Cokół” była najgłośniejszą operacją przeciwko pomnikowi „Krwawego Feliksa”. Jej pomysłodawcą był Emil Barchański „Janek”, uczeń liceum im. Mikołaja Reja. To on, 6 lutego 1982 r., przedstawił plan operacji na spotkaniu grupy młodych konspiratorów w kawiarni „Krokodyl” na Starówce. Uczestniczyli w nim: Artur Nieszczerzewicz „Prut”, Marcin Marciniak „Lis”, nieznani bliżej członkowie organizacji o ps. „Kowal” i „Opty” oraz (prawdopodobnie) jeszcze dwie inne osoby.

Członkowie „Piłsudczyków” wywodzili się z różnych środowisk i szkół, posługiwali się też pseudonimami, co ułatwiało zachowanie anonimowości i chroniło przed aresztowaniem. Działania organizacji wzorowano na akcjach Małego Sabotażu z czasów okupacji. Początkowo polegały one np. na rozrzucaniu ulotek. Zaplanowana przez „Janka” operacja miała jednak dużo większy wymiar...Konspiratorzy przygotowywali się do akcji, m.in. ćwicząc rzuty do celu w bezpiecznym miejscu nad Wisłą. Przeprowadzili też rozpoznanie terenu, tj. okolic Placu Feliksa Dzierżyńskiego. Ocenili nie tylko możliwości i drogi szybkiego odwrotu, ale również zagrożenia wynikające z ruchliwości placu, bliskości ratusza oraz siedziby stołecznej milicji i SB, czyli osławionego Pałacu Mostowskich, a także zwiększonych ilości patroli MO i wojska.

Spotkanie Dzierżyńskiego z „mołotowem”

10 lutego 1982 r., późnym popołudniem, pojawili się na miejscu zdarzenia. Około 17.30 Artur Nieszczerzewicz założył białą-czerwoną opaskę i zasłonił twarz kominiarką, dając innym sygnał do

rozpoczęcia akcji. Widząc to Marek Marciniak wyjął spod kurtki słoiki z czerwoną i białą farbą, i cisnął je w cokół. Szkło rozprysło się, a na podstawie monumentu pojawiły się białe-czerwone plamy.

[Czytaj artykuł Elżbiety Strzeszewskiej *Akcja „Cokół”. Butelki z benzyną i Feliks Dzierżyński* na portalu przystanekhistoria.pl](#)

Polecamy:

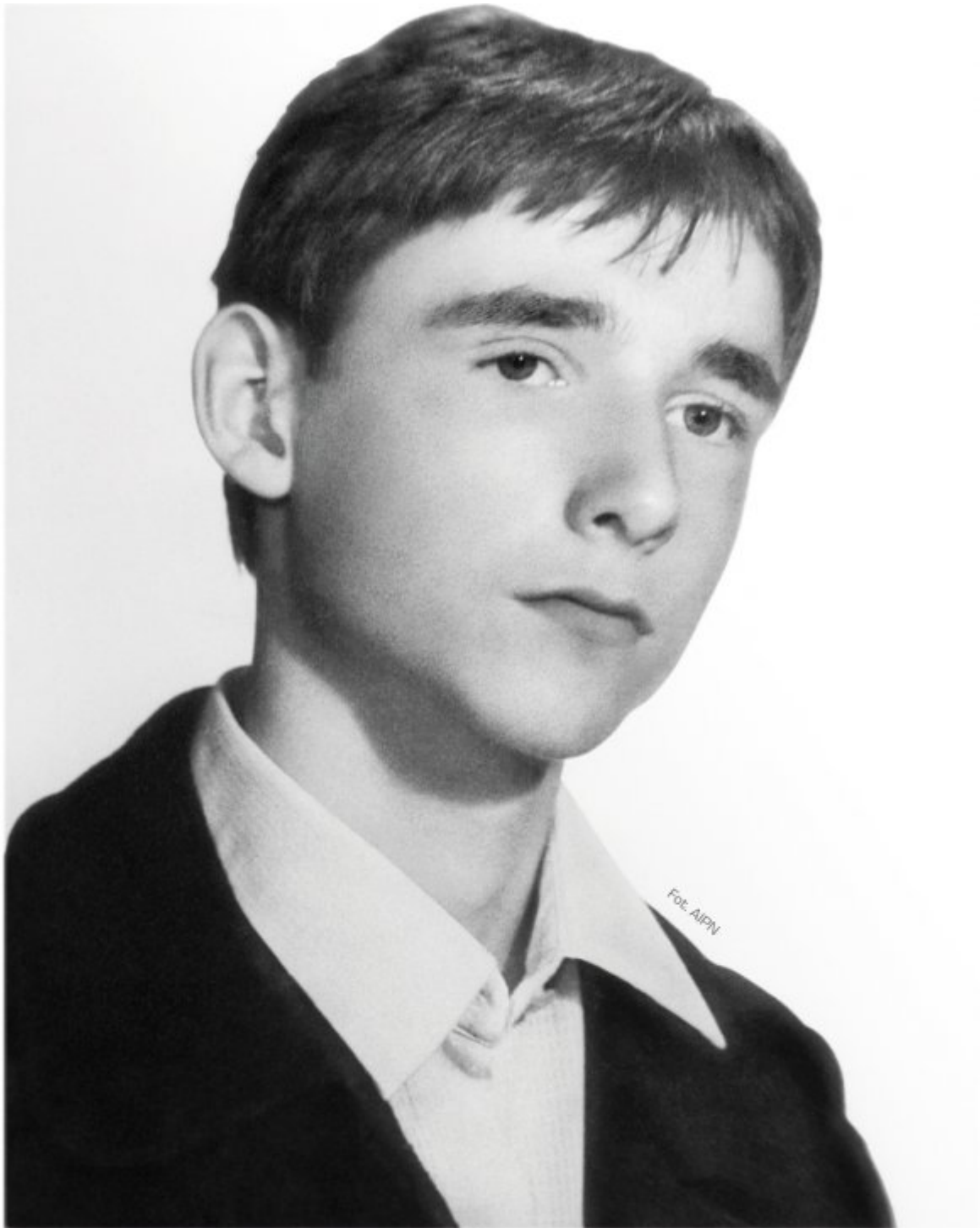
- [Patrik Pleskot: Emil Barchański: ostatnia ofiara Dzierżyńskiego?](#)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Archiwum IPN, Konspiracja, Młodzież

Artykuł

Emil Barchański (AIPN)